

Мар'яна ДЗЮБА

аспірантка Прикарпатського національного
університету ім. В. Стефаника

САМБІРСЬКА СТУДІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА: УЧИТЕЛІ-ХУДОЖНИКИ, СТУДІЙЦІ ТА ПЛЕНЕРНИЙ ЖИВОПИС

***Анотація.** У пропонованій статті розглядається питання створення та роботи Самбірської студії образотворчого мистецтва, діяльність учителів-художників Миколи Прокопенка й Віри Тарасенко. З'ясовується, що вони часто організовували пленерні поїздки, які мали значний вплив на розвиток пейзажного жанру в живописі митців Самбірщини, звідкіля походить низка майстрів, котрі збагатили художню культуру краю.*

***Ключові слова:** студія, учителі-художники, пленер, пейзаж.*

Друга половина ХХ ст. позначена для західноукраїнського регіону відродженням мистецького простору після “летаргічного сну”, що був спричинений Другою світовою війною. Довгий час мистецьких шкіл у Самборі не було, проте ситуацію змінює 1946 р. російський художник з українським корінням М. Прокопенко. Митець у провінційному містечку створює студію, яка відома на Самбірщині якісною школою грамоти образотворчого мистецтва упродовж 60-ти років. Учителі-художники влаштовували пленери, а живопис просто неба набув розвитку насамперед у пейзажному жанрі.

Про Самбірську студію писали мало, проте з нечисленних публікацій можна зробити висновок, що вона має велике значення для регіону у вихованні нової плеяди молодих художників. Про неї згадується у краєзнавчому нарисі [1], у статті про художницю В. Тарасенко — теперішній керівник [2], у передмові до альбому вміщено кілька абзаців про М. Прокопенка й В. Тарасенко [3]. Неодноразово про студію писали кореспонденти місцевої преси [4]. Вивчення джерел вказує на недостатній рівень висвітлення теми, а тому актуальним є аналіз діяльності Самбірської студії, її художників-учителів, студійців, розвитку пленерного живопису в пейзажному жанрі.

Метою статті є всебічне висвітлення умов праці вчителів-художників студії образотворчого мистецтва, вихованців і розвитку плерного живопису загалом.

Великі зміни сталися в шкільництві Самбора після Другої світової війни. Кількість шкіл і вчителів у них порівняно з попередніми роками значно збільшилася. Було відновлено навчання у спеціалізованих закладах у кінці вересня 1944 р., де навчалися грамоти пластичного мистецтва.

1946 року мистецьким позашкільним навчальним закладом у Самборі стає студія образотворчого мистецтва, яку заснував художник М. Прокопенко. Передумовою її формування стало прагнення виховати та надати образотворчу грамоту талановитим дітям, які мали можливість розвиватися під керівництвом досвідченого митця-педагога.

Окремі вихованці після студії продовжували навчання в Києві, Львові, Ужгороді та отримували схвальні відгуки про свій рівень, адже саме там, у Самборі, вони отримали належну базову освіту від професійного художника. Колись М. Прокопенко навчався в Чупруненка й Білащенка — учнів великого І. Репіна, а згодом в І. Горюшкіна-Сорокопудова. У пошуках власних шляхів досягнення фахової гармонії художник використовував практичний досвід своїх учителів-попередників, у яких переважав реалізм, поєднуючись з власним мистецьким поглядом на світ.

М. Прокопенко часто організовував плерні поїздки в Карпати, де діти серед мальовничої природи, гір, річок і озер опановували мистецтво начерків, якими захоплювався художник. Основним завданням було відображення багатства кольорів довкілля, яке виявляється в природних умовах, тобто просто неба, під впливом світлоповітряного середовища. Так художник створив композиції “В Карпатах” (1977 р.), “Одинока хмарка” (1978 р.) та багато інших, що стали чутливим сприйманням краси навколишнього простору, виразив це на полотні.

Творчість студійців і вчителя екстравертна. Вони зверталися до природи як до божественної сили, що творить. При цьому художник, з одного боку, намагався відійти від верхо-

венства одиничного (свого “Я”) та повертався до Єдиного (природи), частиною якого був. Тут виявляється прагнення знайти гармонію в єдності суб'єкта (художника) й об'єкта (природи); з другого боку, враження — категорія, характерна лише суб'єктові. У творах живопису за допомогою враження автор реалізує своє, суто особисте сприйняття природи: так міг побачити та виразити побачене тільки він.

Пленерами у віддалених гірських селах місцеві діти захоплювалися і з великим бажанням їздили на уроки до художника, незважаючи на відстань, і тривалість — зранку і до вечора.

Багатьом учням студія допомогла обрати життєвий творчий шлях. Серед них члени Спілки художників СРСР, заслужений художник України Є. Безніско, художник видавництва “Веселка” О. Сенченко, архітектори В. Дудко, С. Лапичак, брати М. і П. Сметани, голова Тернопільської організації Спілки художників Б. Ткачик, викладачі Київської художньої школи ім. Т. Шевченка Й. Дубрицький, В. Тарасенко [1, 153].

Вихованці-художники другої половини ХХ — початку ХХІ ст., зберігаючи традиції роботи на плері, продовжують вивчати природу, осягаючи світ мистецькими прийомами. Їхнім головним творчим завданням став пошук гармонії через суб'єктивне переживання світла, кольору та простору. Вони прийняли модерні течії як можливість висловити захоплення або просто тиху радість споглядання краси навколишнього світу. Цим їхнє мистецтво сприяє відновленню втраченого зв'язку між природою та людиною в період, коли в свідомості людей немає цілісної системи сприйняття світу й кожен зосереджений на власному “Его”.

Працюючи на плері, студійці зазвичай не концентрують увагу на об'ємно-пластичній характеристиці предмета, а показують його у взаємозв'язку з довкіллям. Простір і маса стають рівнозначними та важливими з точки зору їхнього колористичного звучання.

Природа Карпат і Криму має безпосередній вплив на особливості художньої мови самбірських учнів-художників школи М. Прокопенка. Атмосферні умови Заходу і Півдня, пов'язані з наявністю гір, зумовлюють підвищену увагу до світлоповітря-

ного середовища. Живописність — це особлива якість зображення, завдяки якій предмет сприймається через взаємодію з навколишнім середовищем. Його суть полягає в наступному: часто, бажаючи подивитися на натуру (або на роботу) загально, художник злегка примружує очі. Це зумовлено бажанням отримати цілісне уявлення про форму, не відволікаючись на деталі. При цьому видиме зображення стає пласкішим, стирається різниця відстаней між предметами (ближче — далі). У результаті все сприймається ніби в одній площині кольоровими плямами. Художник бачить великі фрагменти, але не об'ємно-пластичну форму. Отже, простір і маса стають рівнозначними й важливими для митця з погляду їхнього колористичного звучання. Таким чином, якість живописності передбачає розчинення форми в світлоповітряному середовищі. Прикладом є твір М. Прокопенка “Ялта. Кипариси” (1977 р.).

Майстри картини-пейзажу поєднують традицію з новаторським пошуком. Створені композиції мають високий ступінь узагальнення, метафоричний характер просторового та світло-кольорового вирішення. Переконалівість художніх образів досягається завдяки вивченню натури на пленері.

Від 1976 р. учениця М. Прокопенка Віра Тарасенко є керівником студії образотворчого мистецтва в Самборі, — тієї, до якої потрапила маленькою дівчинкою, захопленою світом творчості.

Добре, коли творець-художник знаходить визнання, у нього з'являються учні, послідовники. А якщо їх багато, то можна говорити про те, що виникло особливе явище — школа художниці. Так, за 35 років служіння мистецькій музи В. Тарасенко здобула визнання як талановитий, різножанровий митець і, що не менш важливо, знайшла себе в художній педагогіці. Діти різного віку — від дошкільного й до тих, що обирають шлях у професійне майбутнє, — це її радість і слава.

Коли художниця почала творче життя, зникла межа між необхідністю робити й бажанням відпочивати, бо коли художник малює, то відпочиває.

У студію приводять своїх дітей батьки, які вчилися тут грамати малювання. Адже всі небайдужі, особливо творчі нату-

ри, прийшли у світ, щоби змінити його на краще. Та засоби для цього обирають різні: натхненне слово, гармонію звуків або яскраву палітру кольорів чи виразну лінію графічного зображення. Наснагу й здібності В. Тарасенко віддає юним талантам, навчаючи їх, вчить не лише малювати світ яскравими барвами, а й сприймати його таким, яким є, вміти розрізняти в житейському морі світлі й не зовсім тони. Художниця живе їхніми переживаннями, здобутками.

Тепер у студії 60 учнів. Вони працюють у чотирьох групах, часто не в приміщенні, а на пленері. Вихованців з етюдниками можна побачити і на вулицях міста, де малюють урбаністичні пейзажі, і біля хати свого керівника, а коли з'являється можливість — виїжджають у гори.

Віра Миколаївна — професійний педагог, до неї тягнуться діти, навіть покоління. Треба бачити, як юні радо відвідують заняття в художній студії. Сторож Оксана у статті “Незамінних немає. Але є неповторні” згадала слова: “Те, що вона робить, — сказав Б. Ткачик, — майбутнє нашої держави. Власне це майбутнє проходить через її золоті руки” [5, 3].

Пленерний живопис мисткині (“Карпатський пейзаж”) має особливе “звучання”, йому притаманна тонка ліричність, часто навіть інтимність. Це не монолог художниці, а бесіда з природою, де автор уміє слухати, чути й утілювати її живі відкриття. Робота на пленері для неї — це безпосередній контакт з природою, яка живе тільки сьогодні. Розчиняючись у ній, художниця вчить своїх вихованців на певний час відмовлятися від спогадів про минуле й надій на майбутнє, це допомагає їм якнайповніше відчувати надзвичайну цінність кожної миті. Виражаючи враження від моменту, мисткиня ідеалізує його, зіставляючи мить і вічність. Робота на натурі, де освітлення міняється дуже швидко, визначила основну форму етюду. Художниця звертається до безпосереднього сприйняття дійсності, де найчастіше пейзаж, портрет і натюрморт співіснують у нерозривному зв'язку. Твори самбірської художниці відображають органічну взаємодію людини з природою, природи з мертвою натурою. У результаті з погляду жанру їх можна визначити як портрет у пейзажі, натюрморт у пейзажі, побутову

сцену, де пейзаж є не так тлом, як атмосферою для персонажів, рівною за значенням із сюжетом.

Загалом безперервність традиції роботи на пленері учнів Самбірської студії — позитивна тенденція. Своєю творчістю юні художники відновлюють зв'язок з природою й у такий спосіб знаходять гармонію. Їхні твори містять могутній заряд позитивної енергії, яка допомагає глядачеві зробити духовне сходження до пізнання божественної краси в природі. Вона вчить вихованців відтворювати в картинах світло-кольорове перетворення конкретного простору природи (міста). Світло стає своєрідною живописною метафорою, засобом одухотворення реальної природи. Таке трактування світлового середовища допомагає передати свій образ світу, в якому втілюється погляд до ідеального, позачасового. Вони діляться з нею власними поглядами на світ у малюнках, такими важливими та справжніми, їхні роботи викликають естетичну насолоду.

Варті уваги твори юних художників мають побачити не лише в Україні, але й за кордоном. І це вдається. Так, студії брали участь у міжнародних конкурсах і фестивалях у Чехії, Болгарії, Польщі, Румунії, Росії, Франції [6, 1]. Щороку пакунки з малюнками студійців мандрують світом і повертаються з нагородами — подяками та дипломами. Виростають юні таланти, та бажання творити світ по-своєму, вміння бачити його не таким, як усі, з ними залишається назавжди. Було підкорено й інші вершини — на конкурсі малюнку в Лівії: серед семи призових місць чотири посіли юні таланти Львівщини, з яких двоє — самбірчани [7, 2].

Студія образотворчого мистецтва давно стала центром художньої творчості дітей Самбора: 2006 р. вона відзначила свій 60-річний ювілей. Сотні учнів пройшли тут мистецький вишкіл, зовсім по-іншому сприймають життя — небуденно, яскраво, з почуттям причетності до всього, що відбувається навколо, вони стають справжніми чарівниками, коли біле тло аркуша, паперу чи полотна заповнюється малюнками. Саме 2006 р. студія була нагороджена почесним званням “зразковий художній колектив” [3].

Отже, студія образотворчого мистецтва має важливе зна-

чення для Самбора як головний чинник розвитку плерного живопису. Навіть влітку, коли нестерпно палило сонце і кожен намагався якнайкраще використати цей час для відпочинку, М. Прокопенко з учнями виїжджав у гори, і там народжувалися мальовничі етюди. Живопис просто неба набув розвитку насамперед у пейзажному жанрі. Це дозволяло виражати особисте світовідчуття, втілювати позачасову тему взаємовідносин людини і природи. Працюючи на пленері, митець передавав кольорове багатство природи, що проявляється під дією світла та повітря. Природні мотиви збагачувалися глибоким емоційним переживанням художника, здатного побачити прекрасне в повсякденному. Привнесене у твори особисте світосприйняття втілювалося в індивідуальному стилі творчості. Він навчав застосовувати умовність живописної манери, що позначилася на виразності композиційної будови його плерних пейзажів, лінійного і тонального ритму, у гармонії пропорцій.

Тут знайшли свій мистецький шлях молоді художники, які по-справжньому зачаровані цим світом, продовжують і надалі працювати в цій царині.

Розгляд діяльності Самбірської студії образотворчого мистецтва має практичне та теоретичне застосування, може бути використаний для порівняння з іншими регіонами України й за кордону та для виявлення особливостей умов праці студії в провінційному містечку.

1. Машура Г. Самбір і Самбірщина. — Дрогобич: Коло, 2005. — 288 с.
2. Гак Л. Віра Тарасенко // Арт-клас. — 2007. — № 2. — С. 96.
3. Садловський М. Зразковий художній колектив. — Германия: Silvertree, 2006. — 45 с.
4. Сторож О. У дітях ми себе лишаємо, себе продовжуємо в житті // Новини Самбора. — 2004. — № 16 (428); Рондяк Л. А завтра будуть нові ідеї, нові картини... // Голос Самбірщини. — 2005. — № 95 (1118); Петруш С. Учні Самбірської студії перемогли у Лівії // Голос Самбірщини. — 2005. — № 85 (1108).
5. Сторож О. Незамінних немає. Але є неповторні // Новини Самбора. — 2008. — № 17 (833).
6. Петруш С. Віра Тарасенко стала членом Національної спілки художників України // Голос Самбірщини. — 2008. — № 31 (1356).

Annotation

Dziuba Mariana. Sambir Studio Art: teacher-artist, pupils and plenary painting. This article discusses the founding and further work the studio, its teacher-artist Mykola Prokopenko and Vita Tarasenko. Found that mentors often organized plein airs that had a great influence on the landscape genre of painting artists of Sambor.

Key words: studio, teachers, artists, pupils, plein air, landscape.

Аннотация

Дзюба Марьяна. Самборская студия изобразительного искусства: учителя-художники, студийцы и пленэрная живопись. В предлагаемой статье рассматривается вопрос создания и дальнейшей работы в студии ее учителей-художников Николая Прокопенко и Веры Тарасенко. Выявлено, что наставникам часто организовывали пленэрные поездки, которые имели большое влияние на развитие пейзажного жанра в живописи художников Самборщины.

Ключевые слова: студия, учителя-художники, ученики, пленэр, пейзаж.

М. Прокопенко
В Карпатах, 1977 р.

В. Тарасенко
Карпатський пейзаж

Одинока хмарка, 1978 р.

Ялта. Кипариси, 1977 р.

М. Прокопенко